

International Journal of Social Sciences

Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi

www.sobider.net

ISSN: 2548-0685

Kozmik Şahitlik (Hz. İbrahim Örneği)

Prof. Dr. Lütfi BOZDOĞAN¹

Cosmic Witnessing (Prophet Abraham Example)

Summary

There are two concepts of witnessing in the Qur'an: cosmic witness and legal witness. Cosmic witnessing, which is the subject of our article, is the witnessing of the existence to God. Cosmic witnessing is perceived by human beings through reason and experiment. In our article, cosmic witnessing will be examined through the example of Ibrahim.

Key Concepts: Cosmic witnessing, takwini witnessing, legal witnessing, Prophet Abraham

Özet

Kuran'da iki tür şahitlik kavramı vardır: kozmik şahitlik ve hukuki şahitlik. Makalemizin konusu olan kozmik şahitlik, varlığın Allah'ın varlığına ve birliğine şahitlik etmesidir. Kozmik şahitlik insan tarafından akılla ve deney yoluyla idrak edilmektedir. Makalemizde kozmik şahitlik Hz. İbrahim örneği üzerinden incelenecektir.

Anahtar Kavramlar: Kozmik şahitlik, tekvini şahitlik, teşrii şahitlik, hukuki şahitlik, fikhi şahitlik, Hz. İbrahim

¹ Prof. Dr., ijss.conference@gmail.com

Giriş

Kur'an'da geçen şahitlik kavramını iki düzlemde incelemek mümkündür: Tekvîni/Kozmik şahitlik ve teşrîi/hukukî şahitlik. Kozmik şahitlik çok geniş bir alana sahiptir. Varlık âleminde melekten balığa kadar her ne varsa, tamamı Yüce Yaratıcı'nın varlığına ve birliğine şehadet eder. İnsan da akılla ve deneyler yoluyla yaptığı araştırma ve incelemeler sonucunda bu şehadeti idrak eder. Teşrîi şehadet ise ferdî ve toplumsal hayata ilişkin olarak yapılan fikhî/hukukî şahitliktir. Bu yazıda hukuk ve fıkıh alanına giren teşrîi şahitlikten değil, birinci kısım olarak zikrettiğimiz kozmik şahitliği Kur'an'da zikri geçen Hz. İbrahim örneği çerçevesinde konu edeceğiz.

1.Kavramsal çerçeve

Ş-H-D kökü Arap dilinde hazır bulunmaya, ilme ve bildirimde bulunmaya delalet eden bir kelimedir. (İbn Fâris, Mu'cem: III/221)

Ş-H-D fiil kökünden masdar olan şahitlik kavramı, Kur'an'da, tanıklıkta bulunmak, hazır olmak, huzurda bulunmak, bir olayı iç ve dış duyularla algılamak, herhangi bir şeyi kapsamına almak anlamlarına gelmektedir. Kur'an'da ise Ramazan ayına şahit olmak (Bakara,185), hukuki konularda şahit tutmak (Bakara, 2/282), ehl-i kitabın kendi kutsal metinlerinde Hz. Peygamber'in vasıflarını bilmeleri (Bakara, 2/140, 283; Âl-i İmran, 3/70) anlamlarının yanı sıra şehadetin gizlenmesinin en büyük zalimlik olduğu vurgulanır: "Allah'ın kitabı vasıtasıyla kendisine ulaştırdığı hakikati saklayandan daha zalim kim olabilir? (Bakara,2/140), "Bir de şahitliği, görüp bildiğinizi gizlemeyin, onu gizleyenin kalbi gühahkar olur." (Bakara, 2/283)

Âl-i İmran, 17. Âyette, Allah'ın, meleklerin ve âdil davranabilen ilim sahiplerinin Allah'tan başka ilah olmadığına şahitlik ettiklerinden bahsedilir. Burada, özellikle ilim sahiplerinin zikri, onlar için bir ahlâkî ilkenin şart olduğunu vurgulamaya yöneliktir. O da her şeyi insaf ve adalet duygusuyla yerli yerine koyabilme olgunluğudur. Çünkü bu temel ahlâkî ilkenin zedelenmesi insanları gerçeğin dışına atar. Fakat adil ve ahlâkî gerçek bilginler, Allah'ın vahdaniyetini, o konuda diğer insanlar için şahitlik edecek seviyede bilirler. (Albayrak, Halis Kur'an'da İnsan- Gayb İlişkisi: 128)

Kozmik Şahitlik (Hz. İbrahim Örneği)

Kâinattaki her varlık kendine has diliyle ve bizzat insanın kendisi, vicdanıyla Allah'a şهادette bulunur. Hatta insanın şهادeti henüz dünyaya gönderilmeden önce ve ruhlar âleminde iken vuku bulmuştur: “Rabbinin “وإِذْ أَخَذَ رَبُّكَ مِنْ بَنِي آدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَأَشْهَدَهُمْ عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَىٰ شَهِدْنَا” Rabbinin Âdem evlatlarıyla yaptığı şu sözleşmeyi düşünün: Rabbin onların bellerinden zürriyetlerini almış ve onların kendileri hakkında şahitliklerini isteyerek “Ben sizin Rabbiniz değil miyim?” buyurunca onlar da “Elbette! Şahidiz” diye ikrar etmişlerdi (A'râf, 7/172).

Bununla birlikte, Allah Teâlâ, nebiler ve elçiler göndererek ve kitaplar indirerek, âfâkî ve enfüsî âyetlerini apaçık ortaya koymuştur. Allah Teâlâ hiçbir şeyi kendi haline bırakmamış ve özellikle insanların kendi iradeleriyle tevhide şهادet etmesi için onlara yardım etmiştir. Bunun hikmeti ise insanlar kendi huzuruna vardıklarında bir özürleri kalmamasıdır. Allah, yaşayan delil üzere yaşasın, helak olan delil üzere helak olsun diye hüccetlerini tamamlamayı murad etmiştir (Enfâl, 8/42). Artık bundan sonra şahit olduğuna *şهادet* edip etmemek bütünüyle kişinin seçimine veya imanına kalmış olur.

“Evet, Biz ileride onlara delillerimizi gerek dış dünyada, gerekse kendi öz varlıklarında göstereceğiz; ta ki Kur'an'ın, Allah tarafından gelen gerçeğin ta kendisi olduğu onlar tarafından da iyice anlaşılacak. Rabbinin her şeye şahit olması yetmez mi?” (Fussilet, 41/53)

Allah'ın insanlara âyetleri/delilleri göstermesi iki şekilde izah edilmektedir: Kur'an davetinin kısa zamanda dünyaya yayılması ve Allah'ın insanlara yeryüzünde ve gökte, Kendi varlığına ve birliğine dair delilleri göstermesidir. Nitekim Kur'an'da bildirilen birçok hakikat, insanların yaptığı bilimsel keşiflerle iyice anlaşılacak ve böylece Kur'an'ın Allah katından geldiği kesin olarak idrak edilecektir. (Yıldırım, K.Hakim ve Açıklamalı Meali: s. 481.)

Kur'an-ı Kerim'de geçen ilim sahipleri anlamına gelen “Ulu'l- ilm” tabiri vardır ki, bu ilim sahiplerinin, Allah'tan başka ilah olmadığına şahitlik ettikleri belirtilir: “Allah'tan başka tanrı bulunmadığına şahid bizzat Allah'tır. Bütün melekler, **hak ve adaletten ayrılmayan ilim adamları** da bu gerçeğe, aziz ve hakim (mutlak galip, tam hüküm ve hikmet sahibi) Allah'tan başka tanrı olmadığına şahittirler” (Âl-i İmrân, 3/18) Bu ayette kastedilen “ilim sahipleri” hakkında “Necran Hristiyanlarıdır” ve “Yahudi alimleridir” (Hâzin, Lübâb: I/233; Neysâbü'rî, Ğarâibu'l- Kur'an: II/129)) gibi farklı yorumlar yapılmışsa da başta peygamberler olmak üzere tevhit hakikatini özümsemiş olan bütün ilim sahipleri için geneldir. Nitekim Kurtubî bu ayetin ilim sahiplerinin faziletine delil olduğunu vurgular. Hatta “Eğer âlimlerden daha üstün birileri olsaydı,

kendisinin ve meleklerin ardından onları zikrederdi” (Kurtubî, el-Câmi’: IV/41) der. Beydâvî ise ayetin “ilim sahipleri” kaydıyla Usûlü’l- Din alimlerinin fazilet ve üstünlüğüne işaret edildiğini kaydeder. (Beydâvî, Envâru’t- Tenzîl : II/9) İbn-i Kesîr ise bizim de vurguladığımız üzere ayette genel anlamda Allah’a iman eden âlimlerin hususiyet ve faziletine işaret edildiğini belirtmiştir (İbn-i Kesîr, Tefsîru’l- Kur’ani’l- Azîm: II/24).

2. Hz. İbrahim’in (a.s.) kozmik şahadeti

Bu konuyla alakalı olarak Hz. İbrahim örneğini vermemizin nedeni Hz. İbrahim ve onunla birlikte olanların bize örnek bir model olarak sunulmasıdır. (Mümtahine, 60/4) Kişinin dış âleme bakarak Allah’ın varlığına ve birliğine şahitliği hususunda Hz. İbrahim’in yaşadığı manevi tecrübe de konumuz açısından çarpıcı bir misal teşkil eder. En’âm suresindeki âyetler şöyledir:

“Böylece İbrahim’e göklerin ve yerin arkaplanını gösteriyoruz ki yakîne erenlerden olsun. Onun üzerini gece karanlığı kaplayınca, bir yıldız gördü. “Bu benim Rabbim” dedi. Yıldız kaybolunca da “ben batanları sevmem” dedi. Dolunay halinde Ay’ı görünce “Bu benim Rabbim” dedi. Ay da batınca, “Rabbim beni hidayete erdirmese ben kesinlikle sapkın topluluğun fertlerinden biri olurum” dedi. Güneşi olanca parlaklığıyla gören İbrahim, “Benim Rabbim budur” dedi. Güneş de batınca, İbrahim, “Ey kavmim, ben sizin şirk koştuklarınızdan uzağım” dedi. Artık ben yüzümü bir muvahhid/hanîf olarak göklerin ve yerin Yaradan’ına döndüm. Ben kesinlikle müşriklerden değilim” (En’âm, 6/75-79).

3. Hz. İbrahim’in kozmik şahadetindeki eğitsel boyut

Pek çok müfessire göre Hz. İbrahim “Bu benim rabbim” derken muhatabı olan toplumu eğitmek ve onları tevhit çizgisine doğru çekmek istemiştir. Müfessir Zeccâc “Bu benim Rabbim” cümlesine, “sizin iddianıza göre” kaydını ekler ve âyeti, “Sizin iddianıza göre bu benim Rabbimdir” şeklinde yorumlar (Zeccâc, Ebû İshâk, *Meâni’l- Kur’an ve İ’râbuh*: II/266). İmam Ebû Mansur Matürîdî ise Hz. İbrahim’in bu ayetlerdeki delillerle, batan aya, yıldız ve güneşe

Kozmik Şahitlik (Hz. İbrahim Örneği)

tapanların ibadetinin batıl olduğunu isbat ettiğini belirtir (Matüridi, Ebu Mansur, *Tevilâtü Ehli's-Sünne*: IV/21).

Taberî ise İbn Abbas'tan gelen şu rivayeti aktarır: İbrahim üzerine gece karanlığı çöktüğünde bir yıldız gördü. "İşte bu benim Rabbimdir" dedi ve yıldız kayboluncaya kadar ona ibadet etti. Yıldız kaybolunca da "Ben kaybolanları sevmem" dedi. İbrahim Ay'ın doğduğunu gördüğünde "Bu benim Rabbimdir" dedi kayboluncaya kadar Ay'a ibadet etti. Bir süre sonra Ay da kaybolunca şöyle dedi: Şayet Rabbim bana doğru yolu göstermezse kesinlikle sapkın toplumdan biri olurum. Bu kez de Güneş'i olanca parlaklığıyla gören İbrahim, "Benim Rabbim budur" dedi ve batıncaya kadar güneşe ibadet etti. Güneş de batınca, İbrahim, "Ey kavmim, ben sizin şirk koştuklarınızdan uzağım" dedi (Taberî, *Câmiu'l-Beyân*: IX/356). Buna göre Hz. İbrahim ay, yıldız ve güneşe ibadet eden topluluğa inançlarının ne denli saçma ve mantıksız olduğunu bizzat onlarla tecrübe ederek ortaya koymuştur. Uyguladığı bu yöntem de etkili olmuştur. Hz. İbrahim burada kavmini düşündürme ve akıllarını devreye sokarak onları dogmalardan kurtarma yöntemine başvurmuştur. Nitekim onun baltayla küçük putları kırdıktan sonra baltayı en büyük putun boynuna asması, kavminin gelip de "bunu ilahlarımıza kim yaptı dediklerinde de büyük puta işaret etmesi de (Bkz.Enbiya, 21/52-63) aynı yöntemine dayanır. Diğer taraftan Hz. İbrahim'in yıldız, Ay'a ve Güneş'e ibadet ettiğini iddia etmek onun hakkındaki ilahi beyanlarla çelişir. Şu halde "bu benim Rabbimdir" demesinin ilk anlamı, "sizin iddianıza ve anlayışınıza göre faraza bunu Rab olarak kabul edeyim." şeklinde olur. Malumdur ki peygamberlerin ismet sıfatı vardır. Buna göre ne nübüvvetten önce ne de sonra şirk koşmadıkları gibi, küçük ve büyük günah da işlemezler. Zira onlar, çok temiz bir fitrata sahip olan ve Allah'ın hususi korumasında yaşayan özel insanlardır. Binaenaleyh Hz. İbrahim'in yıldız ve güneşe ibadet etmesi hiçbir şekilde söz konusu edilemez. Çünkü onun hakkında Kur'an *إِنَّ إِبْرَاهِيمَ كَانَ أُمَّةً قَانِتًا لِلَّهِ حَنِيفًا وَلَمْ يَكُ مِنَ الْمُشْرِكِينَ* "Gerçekten İbrâhim, hak dine yönelen, Allah'a itaat üzere bulunan tek başına bir ümmet, bütün hayırlı halleri kendinde toplayan bir önder idi. O hiçbir zaman müşriklerden olmadı (Nahl, 16/120) buyurarak, onun hiçbir zaman şirke girmediğini kaydetmiştir.

Hz. İbrahim'in "Bu benim Rabbim'dir" sözü konusunda bir diğer yorum ise şudur: *هذا ربي* "Bu benim Rabbimdir" cümlesinden önce gizli bir istifham-ı inkârî hemzesi vardır ki, bu istifham aynı zamanda istihza anlamına gelir. Buna göre cümlenin anlamı, "Bu mu benim Rabbim!" şeklinde olur. Nitekim Araplar bazen soruyu, istifham edatını zikretmeksizin ses tonundaki nağme ile ifade

ederler (Nesefî, Medârikü't- Tenzîl: I/516). Şu halde Kur'an Hz. İbrahim'in meramını ve maksadını Arap dilindeki bu üslupla beyan etmiştir. Yani Hz. İbrahim “هذا ربي” derken “Bu mudur benim Rabbim!” demek istemiştir.

Hülasa, zikrettiğimiz ayetlerde Hz. İbrahim, ay, yıldız ve güneşin o günkü muhataplarının inandığı üzere bir Rab ve İlah olmadıklarını çok farklı ve etkili bir üslupla anlatmıştır. Aynı zamanda Hz. İbrahim aklını ve muhakemesini kullanarak batan ve kaybolanların sevgiye ve dolayısıyla tanrılığa layık olamayacaklarını söyleyerek Allah'ın birliğine şehadet getirmiş ve yakın mertebesine terakki etmiştir.

Hz. İbrahim'in kozmik şahitliğine dair vereceğimiz ikinci misal, öldükten sonra dirilişle alakalı olan şu âyetlerdir: “Bir vakit de İbrâhim: “Ya Rabbî, ölüleri nasıl dirilteceğini bana göster?” demişti. Allah: “Yoksa buna inanmadın mı?” dedi. İbrâhim şöyle cevap verdi: “İnandım, ama kalbim tatmin olsun diye bunu istedim.” Allah ona: “Dört kuş tut, onları kendine alıştır. Sonra kesip her dağın başına onlardan birer parça koy. Sonra da onları çağır! Koşa koşa sana geleceklerdir. İyi bil ki Allah azizdir, hakîmdir (üstün kudret, tam hüküm ve hikmet sahibidir (Bakara, 2/260).

Kur'an'da Hz. İbrahim bize örnek ve prototip olarak sunulduğuna göre onun bu şahitliğini bazı yönlerden analiz etmek istiyoruz:

Birincisi: Hz. İbrahim bu ayette Allah'a “Ey Rabbim bana ölüleri nasıl dirilteceğini bana göster” diyerek dua etmiş ve gerekçe olarak da kalben mutmain olmak istediğini arz etmiştir. Buradan şunu çıkarmamız mümkündür: Bir mümin olarak aklımıza takılan herhangi bir soru işareti olduğunda, bir çocuğun anne veya babasından acziyet duygusu içinde bir şeyler talep etmesi gibi Rabbimize dua ile yalvarabilmeliyiz. Eğer duamızda ısrar edersek ve samimiyetle ona teveccüh edersek cevap verecek ve bizi doğrudan veya dolaylı olarak gerçeğe yönlendirecektir.

İkincisi: Hz. İbrahim'in bu talebi ve duası, onun Allah'ın kudretinden şüphe ettiğini değil, yakîninin daha da arttırılması, ilme'l- yakînden ayne'l- yakîn mertebesine yükselmek istemesidir. (Tüsterî, Tefsîru't- Tüsterî: I/37; Tantâvî, et-Tefsîru'l- Vasît: VI/35)

Üçüncüsü: Kur'an'da Hz. İbrahim'in “dört kuş” alması istenmiş; ama kuşların cinsleri belirtilmemiştir. Dört kuşu önce kendine alıştırmayı, daha sonra da onları kesmesi istenmiştir.

Kozmik Şahitlik (Hz. İbrahim Örneği)

Kestikten sonra da karıştırıp dört parçaya bölmesi ve her bir parçayı da birbirinden uzak tepelere koyduktan bir süre sonra da kuşları çağırması emredilmiştir. Hz. İbrahim denilenleri yerine getirmiş ve kuşları çağırınca hepsi koşarak hızla yanına gelmişlerdi. Kesilen kuşların tekrar canlanması bir mucize olmuştur. Ancak öldükten sonra dirilmeyi akla yakınlaştıran bir yönü de vardır: O da Kuşların Hz. İbrahim'e iyice alışması ve bir çağrısıyla koşarak ona gelmeleridir. Bedüzzaman Said Nursî öldükten sonra dirilişin aklî imkânını anlatırken sanki Hz. İbrahim'in yaşadığı bu tecrübeden esinlenmiş gibidir. O şöyle der: "...Veyahut, bir zât, bir günde yeniden büyük bir orduyu teşkil ettiği halde, biri dese, "O zât, bir boru sesiyle efradı istirahat için dağılmış olan taburları toplar; taburlar nizamı altına girerler." Sen desen ki, "İnanmam"; ne kadar divanece hareket ettiğini anlarsın" (Nursi, Said (1993), Sözlere: s. 77). Nursî'nin bu teşbihinde "fertleri istirahat için dağılan ordu" Hz. İbrahim'in kendine alıştırdıktan sonra kestiği, sonra da ayrı ayrı tepelere koyduğu, en sonunda da kendisine çağırdığı kuşlara denk gelmektedir.

Sonuç

Şahitlik için gerekli olan unsurlar; bilgi, hazır bulunma ve ikrardan ibarettir. Kozmik anlamdaki şahitlik ise beş duyu ile elde edilen bilgilere tefekkür, nazar ve ilmi araştırmayla felsefi derinlik kazandırarak Allah'a iman ve yakinde derinleşmek ve bunu da diliyle ikrar ederek diğer insanlara da duyurmaktır. Bir başka açıdan da; güneş, ay gibi her bir varlığın gönderdiği mesajları dosdoğru okumak sureti ile her bir varlığın hakiki konumuna da işaret etmektir. İşte Hz. İbrahim'in yaptığı kozmik şahitlik tam anlamıyla budur.

Kaynaklar

Albayrak, Halis (1993), *Kur'an'da İnsan- Gayb İlişkisi*, Şule Yay., İstanbul.

Beydâvî, Nâsiruddîn Ebû Saîd Abdullah (1418), *Envâru't- Tenzîl ve Esrâru't- Te'vîl*, 1. Basım, Dâru İhyâi't- Tûrâsi'l- Arabî, Beyrut.

Hâzin, Alâuddîn Ali b. Muhammed (1415), *Lübâbu't- Te'vîl fî Meâni't- Tenzîl*, Dâru'l- kütübi'l- ilmiyye, Beyrut.

İbn-i Fâris, Ahmed b. Zakeriyya (1399/1979), *Mu'cemu Mekâyisi'l- Lüğa*, Dâru'l- Fikr, Beyrut.

İbn-i Kesîr, Ebu'l- Fidâ İsmail b. Ömer (1420/1999), *Tefsîru'l- Kur'ani'l- Azîm*, 8. Basım, Dâru Taybe li'n- Neşr ve't- Tevzî'.

Kurtubî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn (1384/1964), *el-Câmiu li Ahkâmi'l- Kur'an*, 2. Basım, Dâru'l- Kütübi'l- Mısriyye, Kahire.

Matüridi, Ebu Mansur (2005), *Tevlâtü Ehli's- Sünne*, Dâru'l- Kütübi'l- İlmiyye, Beyrut.

Nesefî, Ebu'l- Berekât (1419/1998), *Medârikü't- Tenzîl*, Dâru'l- Kelimi't- Tayyib, Beyrut.

Neysâbü'rî, Nizâmuddîn (1416), *Ğarâibu'l- Kur'an ve Reğâibu'l- Furkân*, Dâru'l- Kütübi'l- İlmiyye, Beyrut.

Nursi, Bedüzzaman Said (1993), *Sözler*, Sözler Yayınları, İstanbul.

Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr (1422/2001), *Câmiu'l- Beyân an te'vîli âyi'l- Kur'an* Dâru Hicr li't- tîbâa.

Tantâvî, Muhammed Seyyid (1997), *et-Tefsîru'l- Vasît*, Dâru Nehda, 1. Basım, Kahire.

Tüsterî, Sehl b. Abdullah (1423), *Tefsîru't- Tüsterî*, Dâru'l- Kütübi'l- İlmiyye 1.basım, Beyrut.

Zeccâc, Ebû İshâk (1408), *Meâni'l- Kur'an ve İ'râbuh*, Âlemü'l- Kütüb, Beyrut.